

ХАЙДУТИНЪТ НА БЕСИЛО И НЕГОВАТА НЕВЕСТА

Николай Ненов

Фолклористично общество – гр. Русе

Докладът е част от по-голяма разработка върху проблема за хайдушката смърт в българската фолклорна традиция. В песните с мотив „Хайдутин на бесило” смъртта е представена като сватба.

Познатите песенни варианти показват устойчивост в разпространението си по Стара планина и Северна България. За нас възможността те да отразяват реални исторически случки е минимална. Описването от тях събитие вероятно пресъздава обредна ситуация, разказана с образния език на българската фолклорна митология.

В почти всички варианти името на хайдутин е Стоян, а действието се развива „у поп Ерина на конак”. Тук изпират ризата му и решат „перчана” му – указание, че се подготвя неговото участие в определен ритуал, който изисква специално облекло и прическа. Манипулациите с коса – миене, ресане – характеризират обреда като „преминаващ”. Подобни действия са част и от сватбените ритуали.

В ситуация, която се определя като сватба, единият участник е известен - набеденият за хайдутин. Най-вероятен персонаж, запълващ липсващото звено в ритуала, е поповата снаха. Така представена като булка, тя включва в семантичната верига „Попова снаха” – „Булка (попова)”, но може да се продължи с „Байнова булка” – „Лелина булка” – „Невестулка”.

В изследванията си за невестулката Ст. Генчев се опира на свързаните с нея поверия и практики. Те я характеризират като свръхестествено същество – дух на неомъжен покойник. Евентуалната „сватба” с подобен дух би означавала придобиване на покровител, помощник. Тази ситуация представя посветителен обред, при който избраникът за шаман се сдобива с дух-покровител, приел образа на любовник или съпруг/съпруга¹.

В Ихтиманско наричат невестулката „Невестица-оруглица”². Оруглицата е сватбено знаме, което по своята семантика се успоредява с кумовото и шаманското дръвце. Известни са песните за хайдути с байрак сред село или сред хоро³. Сред хоро забиват и бесило, също и кол, предназначени за хайдути. Изброените атрибути – байрак, бесило и кол, вероятно са варианти на шаманско дръвце, по което участникът в ритуала („бесене” – „набиване на кол” – „сватба”) пътува.

БЕЛЕЖКИ

1. **Калоянов, А.** Българското шаманство по данни от фолклора. В: Славянска филология, т. 21. С., 1993, 321.
2. **Генчев, Ст.** Български ритуални практики, свързани с невестулката. В: Известия на Етнографския институт с музей, т. 13, 1971.
3. **Народни песни от Средна Северна България.** Под ред. на В. Стоин. С., 1931, 279.